

Sajátos játéktípus alakult így ki, s ennek megteremtésében a színház sokkal többet fáradozott és sokkal több eredményt is ért el, mint a műsorpolitikai munkában. Ez ugyan megbontotta a műsor és a játék, azt hiszem, kötelező harmóniáját, de e csikorgó disszonancia ellenére a játéktípusnak ezt a következetes kiépítését az eredmények oldalára kell írunk.

Mi jellemzi ezt az előadási módot? A naturalista színpadhoz képest valamiféle eszköztelen *redukáltság*, a ríktől színek használatának kerülése, a didaktikus, szájbarrágó mód száműzése a színpadról. Ehhez a redukált színjátszáshoz éppúgy hozzá tartozik, hogy például a kiemelésekre nem a hangerő fokozásával, hanem csökkenésével hívja fel a figyelmet, mint az egésznek valamiféle tárgyilagossága, hűvös objektivitása, s a szenvedélyek és érzelmek konvencionális áradásának racionális keretek közötti tartása. Aki nagyon megszokta vagy megszerette a naturalista színházat, a Játékszín produkcióit nézve, biztosan gyakran érezhette, hogy a színészek „nem játszanak”; mintha komputerek adták volna elő a darabot.

Végeredményben tehát a gyorsan megszűnt Játékszín érdekes és igényes vállalkozás volt. Rövid működésének maradandóbb értékű tapasztalatai remélhetően tovább élnek majd a színház munkájában.

ÖKRÖS LÁSZLÓ

EGY SZÍNHÁZIGAZGATÓ TERVEI ÉS REMÉNYEI

BESZÉLGETÉS LENDVAY FERENCSEL

Ki vállalja?

Amikor még nem került a nyilvánosság elé, de a színházban és környékén már elterjedt a hír, hogy Vaszy Viktor igazgató lemond, az első kérdés, amely mindazokban, akik a dolgról értesültek, minden mást megelőzve egy pillanat alatt megfogalmazódott, az utódra, az új igazgatóra vonatkozott: ki vállalja? Ki lesz az, aki nem riad vissza a szinte megoldhatatlannak látszó súlyos gondoktól, a nehézségektől, az összegyűlt bajok rendbehozásának fárasztó és hálátlan feladatától? Mindenki ezt vitatta. Sokáig úgy látszott, valóban nagyon ijesztő a feladat: sehonnan sem akadt vállalkozó.

Aki ismeri a szegedi színházat, tudja, hogy ezekben a kissé romantikusan felfokozott fogalmazású mondatokban semmi patétikus túlzás nincs. A színház — főképpen az idei évadban — valóban ijesztő állapotba került. A válság, amelynek jelei már az elmúlt esztendőben is mutatkoztak, tavaly szeptembertől csődbe csapott át. A színház és közönség közötti amúgy is meggyengült kapcsolat hatalmas szakadékká mélyült. Sorozatosan maradtak el előadások, mert senki nem volt rájuk kíváncsi. A műsorra tűzött darabok színvonalas előadásának követelményei és a társulat lehetőségei, adottságai szembekerültek egymással. A színház erejét meghaladó feladatokra vállalkozott, nem is beszélve arról, hogy az együttes szerkezetileg évek óta nem volt teljes. Például operetteket játszottak primadonna, bonviván, szubrett és táncoskomikus nélkül. A vezetők hibás munkamódszere tovább rontotta a társulat hangulatát, munkamorálját. Megmagyarázhatatlan okok miatt késett a színészház építése, amely sokat segíthetett volna, különösen a pályakezdekő gondjain. Késétt a katasztrófálisan leromlott, funkciói ellátására mindenféle szempontból egész egyszerűen alkalmatlanná vált nagyszínház épületének rekonstrukciója is; az ország legelhanyagoltabb színházi épületei a szegediek.

Ki vállalja ennek a csődtömegnek a rendbehozását? — érthető, ha a legtöbb embert mindenkéltől ez a kérdés izgatta. Aztán kiderült, hivatalosan az emlékezetes február 15-i társulati ülésen, amelyen Vaszy Viktor lemondását is bejelentették, hogy a súlyos gond megoldására mégiscsak akadt vállalkozó: Lendvay Ferenc, az ismert Jászai-díjas rendező. Nem minden igazgatói tapasztalat nélkül: 1962—64 között a veszprémi, azután egészen 1968-ig a miskolci színház igazgatója volt. De dolgozott már főrendezőként Pécsen, Budapesten a József Attila Színházban, sőt húsz esztendővel ezelőtt, 1948—49-ben itt Szegeden is. Pályáját 16 éves korában Erdélyben, Aradon kezdte, ahol apja újságíró volt. Aztán a kolozsvári színháznál dolgozott. Tanulmányait 1943-ban fejezte be dr. Németh Antal Rendezői Akadémiáján. Előzőleg kitört a második világháború, éppen húszéves volt akkor, katona lett, két ízben is, de 1944 decemberében már a debreceni színházi élet megteremtésén dolgozott. Most ötvenéves. Felesége Békés Rita, a Vígszínház művésznője. Három nagylányuk van, egyik sem akar színházi ember lenni.

Ebből az életrajzi vázlatból világosan kiderül, hogy Lendvay Ferenc tudja, mi a

színház, s különösen azt tudja jól, mi a vidéki színház. Nyilvánvalóan tökéletesen tisztában van azzal, mire vállalkozott, amikor a szegedi színház igazgatói székét átvette. Ismeri az összes gondokat, bajokat.

— *Miért vállalta mégis?*

Aki azt gondolná, s az eddigiekből következően nem is alaptalanul gondolná, hogy az új igazgató gondterhelten, tétovázva, a megoldásokat bizonytalanul keresve válaszol, tévedne. Lendvay Ferenc feleletei nemcsak pontosak, hanem — egyébként mint egész egyénisége — kiegyensúlyozottak, derűsek, optimisták. Hisz abban, amire vállalkozott, sőt még többen hisz: a sikerben. Szilárd meggyőződése, hogy rendbe tudja hozni a szegedi színház dolgait.

— Mindenekelőtt egy félreértést szeretnék tisztázni — mondja. — Minden ellenkező látszat ellenére, amire vállalkoztam, nem emberfeletti, nem kell hozzá különösebb bátorság. Nem kell pedig azért, mert amikor egy színház ilyen mélypontra süllyed, mint most a szegedi, a társadalom segítőkészsége hihetetlenül megnő. Amit régebben semmi pénzért nem tettek volna meg a színháznak, most önként kínálják; ez egyébként a mostani helyzet természetes következménye. Mindennap tapasztalom, hogy a színház dolgaiban a város tettekre kész. Nem naivitás tehát, ha ebből indulok ki.

— *Ez bizonyára így is van. De még ezt beszámítva is ijesztők a feladatok. Miért vállalta mégis?*

— Több okból. Legfőképpen azért, mert meggyőződésem, hogy minden Pest-központúsága ellenére Magyarország vidéki tájain is lehet olyan kulturális góccokat-központokat építeni, mint amilyen a szomszédos országokban például Pozsony, Kolozsvár, Újvidék, Krakkó. Kinőttünk az egyvárosú országok sorából. Itt az ideje, hogy ennek a programnak a megvalósításán erőteljesen dolgozzunk. Ha szabad ezzel kapcsolatban költői magasságokba emelkedni, elmondhatom, én ennek a programnak megszállottja vagyok, erre szenteltem az életem, ez az álomom, ez a szenvedélyem. Emiatt nem maradtam Pesten, hagytam ott többször is. Amikor megkaptam a szegedi meghívást, felcsillant előttem a remény, hogy mindazt, amit e program végrehajtásában másutt és máskor csak többé-kevésbé tudtam megcsinálni, itt és most talán jelentősebb eredményekkel folytathatom.

— *A színház jelenlegi állapotára gondolva ilyen programnak nemcsak a megvalósítása, de még a megkezdése is teljesen reménytelennek és kivihetetlennek látszik. Mi lehet az első lépés?*

— Az a mesterség, amit én választottam, a színház művészete, ellentétben más mesterségekkel, nem ismeri a fokozatosságot, a lassú haladást, a lépésről lépésre tempót. Ebben a művészetben győzelmet csak a rajtaütésszerű rohamtól várhatunk; a változást radikálisan, egyszerre kell előidézni. Nincs tehát úgynevezett első lépés. Az összes lépést egyszerre, azonnal, egy vezényszóra kell megtennünk.

— *Megint úgy tűnik, ez a „mindent egyszerre” még bajosabb, mint a fokozatos haladás.*

— Ez a nehézség csak látszólagos. Valójában nemcsak egyetlen lehetőség ez, hanem a legkönnyebb is. Itt van például a nagyszínház rekonstrukciójának több év óta húzódó ügye. Ha most rendbe hozzák a színházat — 1970-ben kezdenek hozzá —, az számomra, illetve a színház számára már önmagában fél győzelem. Aztán nem olyan nehéz, mint amilyenek látszik, a társulat megerősítése sem. Lehet ebben az országban nyolc-tíz olyan Jászai-díjas, tehát már valamit elért művészt találni, akit szenvedélyesen izgatnak az olyan feladatok, mint amilyenek most itt várnak rájuk Szegeden. Ezenfelül azt is számításba kell venni, hogy a szegedi mindig kivételes vidéki színház volt: az utolsó lépcsőfok Budapest előtt. Ez kétségtől nem kis vonzerőt jelent.

— *De mire jutunk, ha azzal csalogatjuk a színészeket, hogy innen kerülhetnek legkönnyebben Pestre? Hogyan erősödik így a szegedi társulat?*

— Hibás az a sajnós eléggé meggyökeresedett elképzelés, hogy minden színésznek évtizedekig kell ugyanannál a színháznál dolgoznia, ugyanabban a városban laknia. A kezdőknek ez kifejezetten káros; a színészet vándormesterség. A pályakezdőknek néhány év, de legfeljebb öt év után — a letelepedés helyett — másik színházhoz kell szerződniük; ez saját érdekük. Az állandó mozgás hozzátartozik a mesterséghez, aki színész lett, ezt nyilvánvalóan vállalta is. Természetesen lehetnek, sőt vannak kivételek: néhány tekintélyes színész állandó jelenléte nélkül jól szervezett társulat nehezen képzelhető el. A mozgás azonban általában nem veszélyezteti, hanem erősíti a színházat; a közönség szeret új arcokat látni a színpadon. Ezért határoztunk úgy, hogy 10—15 művész márciusban lejárt szerződését nem hosszabbítjuk meg. Nincs ebben semmi bántó. Nem azt jelenti ez, hogy akivel nem kötünk

szerződést, rossz színész. Teljes mértékben indokolt társulatszervezési okok magyarázzák eljárásunkat.

— *Az utóbbi időben, de különösen ebben az évadban, furcsa helyzet alakult ki Szegeden. Valósággal úgy látszott, hogy a műsor teljesen közömbös a nézők számára. Bármit játszott a színház, operettet, vígjátékot, tragédiát, a közönség „nem ment be” az előadásokra. Hogyan lehet ezt a helyzetet megváltoztatni?*

— A legfontosabb annak eldöntése, hogy kiknek kell Szegeden színházat csinálni. A tennivalók a válaszból önként adódnak. Milyen legyen a szegedi színház? Mindenképpen városi arculatú. Azoknak a szórakozóhelye kell hogy legyen tehát, akik a fejükből élnek, vagyis az értelmiségieké. Hangsúlyoznám: szórakozóhelye. A színház ugyanis szórakoztató üzem. Ez nincs ellentétben műsorpolitikai elveinkkel. Tudomásul kell azonban venni, hogy a színház csak úgy teljesítheti feladatait, ha képes a szórakoztatásra. Mi ez a feladat itt Szegeden, azonfelül, hogy a közönségnek jót és jól kell nyújtanunk? A város értelmiségével együttműködve a színháznak a maga eszközeivel és a maga módján segítenie kell mindannak a sok problémának, gondnak a meg- és feloldásában, ami a mai világban körülvesz bennünket, behatol mindennapjainkba, foglalkoztat bennünket. Szegeden van Magyarország legnagyobb vidéki egyeteme, a hallgatók száma majdnem tízezer, több mint tíz akadémikus él a városban — csak néhány jellemző adatot említek —, úgy gondolom tehát, reális alapja van elképzeléseinknek.

— *Ezek szerint hogyan alakul majd a műsor?*

— Neveket és drámacímeket egyelőre még nem tudok közölni, a jövő évi műsorterv még nincs kész. De az biztos, hogy jövőre a bemutatott darabok száma csökken. Összesen tíz bemutatót tartunk. Ebből 5 próza, 3 opera és 2 operett. Érzésem szerint a műfajok között ez a helyes arány, így egyik sem nyomja el a másikat. A színház eddig nagyon sok bemutatót tartott. Ez a versenyfutás az idővel súlyosan megterhelte a művészeket, arra kényszerítve őket, hogy alkotás helyett kipróbált eszközeikkel dolgozzanak. Ha egy színészt szünet nélkül játékra, alkotásra kényszerítenek, egy idő után kimerül. Két-három főszerep, három-négy középszerep egy évadban: valahol itt vannak a színvonalas színészi teljesítőképesség határai. Sztanyiszlavszkij mondotta egyszer, hogy a színésznek ötvenként felül kell vizsgálnia alkotó módszereit. Agyonhajszolt művészek erre az önvizsgálatra természetesen nem képesek.

— *A február 15-i társulati ülésen beszélt arról, hogy a tájszínházi előadások számát magasnak tartja és hogy változásokat tervez.*

— Igen, de nem azt gondolom a leglényegesebbnek, hogy a tájszínházi előadások száma csökkenjen. A módszert kell megváltoztatni. Eddig — mint ismeretes — az volt a gyakorlat, hogy a tájoló művészek késő délután megérkeztek egy városba, este megtartották a bemutatót, s utána azonnal indultak haza. Az új évadtól — a tervek szerint — a színház tájoló művészei hosszabb időt, tíz napot, két hetet stb. töltenének egy-egy városban, többek között azért is, hogy a lakossággal közvetlenebb kapcsolataik alakuljanak ki. Ott laktának és élének mindaddig, amíg reper-toárjuk ki nem merül.

— *Úgy látszik, igazgató elvtárs a színész társadalmi szerepét nagyon fontosnak tartja.*

— Igen. Meggyőződésem szerint a színésznek rendkívül fontos szerepe van egy város társadalmi életében. Itt Szegeden egy-egy előadás sorsa gyakran már az előadás előtt eldőlt: maguk a színészek keltették rossz hírért. A színház ezt eddig eltűrte. Pedig színésznek lenni ilyen értelemben — s ez magától értetődőleg csak nagyon kis része a színész társadalmi hivatásának — annyi, mint egy szerzetesrend tagjának lenni. Szakmánk törvényei nagyon szigorúak.

Ö. L.

